

בעזהש"ת

פניני התורה

פניני ילקוט הגרשוני

ליקוטי פנינים מתוך הקובץ הגדול והנפלא
של הגאון הגדול המפורסם
רבי **גרשון שטערן** זצוק"ל
אבד"ק מ' לודאש
תלמידים של בעל מהר"ם שיק, חתן סופר, וקול ארי' זי"ע
וחתן בעל בית שערים זי"ע
בעהמ"ח ספרי ילקוט הגרשוני י"ב חלקים ועוד
נלקטו, נערכו, ונסדרו בס"ד ע"י
חיים יוסף בערנאטה
ברוקלין נ"י.
שנת תשפ"ד לפ"ק

פרשת משפטים

פרשת משפטים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שמות כא, א)

במקום שאין מכבדין את ה' אז
גם לרב אין חולקין כבוד

[בגמרא עירובין סג א וברכות יט ב] כל מקום שיש
חילול ה' אין חולקין כבוד לרב - כי במקום שמכבדין
את השם, שם הם חולקין כבוד לרב גם כן לשמוע
דבריו, ולהיפך במקום שיש חילול השם ואין מכבדין
את ה', שם גם לרב אין חולקין כבוד ומבזים אותו, כי
בזה הם רוצים שלא יהיו דבריו נשמעים.

בעלי דינים המריבים על סך גדול הולכים לערכאות,
אבל כשדנים רק על סך קטן אז חולקים כבוד לרב

ושמעתי בזה דרך הלצה על פי מה שאנו רואים,
דכששני בעלי דינים מריבים על סך עצום העולה
למאות ולאלפים, אז הולכים לדון בערכאות של
עכו"ם, אבל כשדנים רק על סך קטן אז חולקים כבוד
לרב והולכים לדון אצלו.

וזה שאמרו כל מקום "שיש" - היינו כל מקום שדנים
על סך גדול שיש בו ישות וממשות, אז חילול ה'
כלומר אז הולכים לדון בדיני עכו"ם וגורמים חילול
ה' כמו שכתב רש"י בחומש ריש פרשת משפטים
[אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עכו"ם] (גיטין
פח א) שכל המביא דין ישראל לפני עכו"ם מחלל
את השם וכו' ע"ש. "אין" כלומר אבל כשדנים
על דין פרוטה שהוא כאין, אז "חולקין כבוד לרב"
והולכין לדון אצלו וק"ל.

(אגדות הש"ס - מס' ברכות - השמטות וחידושים, מסכת
עירובין - דף סג א)

ואלה המשפטים (שמות כא, א)

גם המצות השכליות צריך לקיים בתורת חק

ואלה המשפטים פירש רש"י, ואלה מוסיף על
הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני - מה
שכתב על זה בספר "פרי העץ" שהוא רמז הרמוז על
הדין שיהיה שפל ועניו כסיני הנמוך שבהרים, כבר
קדמו בזה בספר תפארת יהונתן לכאן, עיין שם.

ולענ"ד יראה דידוע דחוקים הם המצוות שאין השכל
האנושי מחייבם, ומשפטים הם אלו שהשכל מחייב
לעשותם, אמנם כתבו הראשונים דגם המשפטים
צריך לקיימם בתורת חק, כי מלבד הטעם הנגלה
ומובן בשכל יש להקב"ה בכל המצות טעם כמוס
ונסתר שאינו נגלה בלתי לה' לבדו.

ופירשו בזה הנוסח ותודיענו ה' אלקינו את "משפטי"
צדקך, דהיינו המשפטים המובנים בשכל, אמנם
ותלמדנו לעשות בהם גופא "חוקי" רצונך, כלומר
שגם המשפטים צריך לקיים בתורת חק בלי טעם,
ולא מצד הטעם המובן בשכל, והדברים עתיקים.

וזה כוונת רש"י ואלה המשפטים כו' ואלה מוסיף
על הראשונים מה הראשונים מקיימים אותם מסיני
כלומר מצד שאז מסיני נצטוו עליהם, אף אלה
המשפטים צריך לקיימם מסיני כלומר מצד שמסיני
נצטוו עליהם ולא מצד הטעם המובן בשכל, וא"ש
ודו"ק.

(אותיות - סוף חלק ג' - ליקוטים שונים/שפתי נבוים)

מאורות הילקוט

א. להג"ר יהודה מודרן זצ"ל מתלמידי המהר"ם א"ש, הישמח משה, והחתם סופר. ערך וכתב ההגהות וההערות על ספר קונטרס הספיקות
(אבי חותנו). נלב"ע תרנ"ד.

ב. ועיין מה שהאריך רבינו בזה הבאנו דבריו בפניני ילקה"ג - פנינים נבחרים - סדר התפלה מעריב ליו"ט. ועיין בפניני ילקה"ג על הגדה
של פסח בפסיקא חכם מה הוא אומר.

ג. (גיטין פח) ולא לפני עו"א ואפי' ידעת בדין אחד שהם דניו אותו כדיני ישראל אל תביאנהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני
ארמיים מחלל את השם ומיקר את שם האלילים להשיבם (ס"א להחשיבם) שנא' (דברים לב) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים
כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם

בענין הליכה לערכאות - איזא אומה תעזוב
דיינייה ותלך לפני דייני אומה אחרת?

**ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו
בלא יועיל** (ירמיה ב, יא)

...וכולל עוד מוסר נפלא על אותן המוסריים בדיני תורה הק' והולכים לדון עכו"ם, ועל זה צווה הקרא מה עול וחסרון מצאתם בתורה הק', הלא היא תורה שכליית אין כחמתה בכל החכמות, וכל דרכיה נועם ויושר, ומשפטיה אמת וצדקו יחידו, אמרו נא לי הראיתם שני אנשים מאיזה אומה ישיש ביניהם דין ודברים, ההלך הלכו לפני דייני אומה אחרת לעשות להם מפשט, ומדוע תעזבו אתם מקור מים חיים דיני התורה הק' לילך לדון בדיני אומה אחרת מה שאינו עושה שום אומה ולשון,

וזה שאמר הנביא הן היתה כזאת? ההימיר גוי אלהים ר"ל כי דיינים נקראים אלהים כמו שכתוב (שמות כב ח) עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיעון אלהים כו', ואמר ראו נא אם איזה אומה מחלפת דיינים שלה שתעזוב דיינייה ותלך לפני דייני אומה אחרת הלא אינם עושים זאת, ובאמת והמה לא אלהים ר"ל שבאמת אינם דיינים כלל, ואפילו הכי אינם מחליפים אותם, ועמי המיר כבודו (על דרך אין כבוד אלא תורה) ר"ל ממירים דיני התורה הק' ושכליית כזו בעד דבר אשר הוא לא הועיל, הלא זה דבר רע ושגעון, מלבד העון החמור אשר בו. (ערכי נחל פרשת וילך)

(תנ"ך ירמיה - ב, יא)

ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם (שמות כא, ז)

ביאור נפלא למה קרשיית רש"י מה ראה און לירצע וכו' הוא דוקא על און ימין

בפרשת משפטים ורצע אדוניו את אזנו במרצע פירש רש"י: און ימין דילפינן בגזירה שוה ממצורע, ומה

ראה און לירצע וכו'. ורבים תמיהו למה לא הקשה רש"י בלא זה מה ראה און לירצע וכו', וכתב בספר אהבת יהונתן (בהפסטה ליום א' דסוכות)^ד, דאיתא בספר יצירה שבעה אותיות הן בג"ד כפר"ת שהם נגד ז' נקבים שבראשו של אדם, וזהו הסדר בי"ת נגד הפה, גימ"ל נגד עין ימין, ד' נגד נקב החוטם ימין, כ"ף נגד עין שמאל, פ' נגד נקב החוטם שמאל, רי"ש נגד און ימין, ת' נגד און שמאל. והנה כתבו תוספות בקידושין (כב ב ד"ה מה נשתנה) יש במדרש דמרצע בגימטריא ד' מאות, ולפי שהיו ישראל עבדים ד' מאות שנה וגאלם הקב"ה, והלך זה וקנה אדון לעצמו לפיכך ירצע במרצע העולה כך, עכ"ל.

ולפי זה אתי שפיר דודאי בלא זה אינו יכול רש"י להקשות מה ראה און לירצע דהוא אמינא שהוא און שמאל והיא מכוונת נגד אות ת' כנ"ל, לכך נרצע וכמו שכתבו התוספות, לכך מפרש רש"י דאין און אלא ימין ונמצא אינו שייך טעם זה, ולכן מקשה שפיר מה ראה און לירצע וכו' וא"ש עכ"ל, ודפח"ח ש"י.

(אגרות הש"ס - מסכת קידושין - דף טו א)

מכה איש ומת מות יומת (שמות כא, יב)

אדם טריפה שהרג את הנפש לא ינצל מעונש לעוה"ב

מכה איש ומת מות יומת, קשה דהוי ליה למימר בקיצור הורג איש מות יומת.

ופירש בספר משכנות יעקב^ד דהנה איתא בסנהדרין (דף עח) טריפה שהרג פטור דהוי ליה [עדות] שאי אתה יכול להזימה, עיין שם.

אמנם, אף שפטור בדיני אדם מכל מקום בדיני שמים וודאי דיש לו עונש. ולזה אמר מכה איש - ומת, כלומר אותו המכה איש, הוא מת וגברא קטילא, דהיינו שהוא טריפה, הגם שפטור מיד בית דין - אל תחשוב שינצל מהעונש, מות יומת לעולם הבא, ואנכי אדרוש מעמו.

(תנ"ך - פרשת משפטים - מכה איש)

מאורות הילקוט

- ד. ומה ראה און להירצע מכל שאר אברים שבגוף? אמר רבן יוחנן בן זכאי: און זאת ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב' והלך וגנב - תרצע.
- ה. וכן הוא בקיצור בתפארת יהונתן בפרשתן.
- ו. דרשות על פרשיות התורה. מאת רבי יעקב בן נעים זצ"ל. שאלוניקי, תפ"א.

כהנא עמי הארץ אינם חיים לעתיד לבא דכתיב כי טל אורות טלך (ישעי' כו יט), אמר ליה ר' יהושע לא ניהא ליה למרייהו דתימר עלייהו הכי, אמר ליה רבי מצאתי להם רפואה מן התורה דכתיב עין חיים היא למחזיקים בה (משלי ג יח), ללומדים לא נאמר אלא למחזיקים בה וכו' - אבל המבזה תלמיד חכם [ואינו מחזיק תורה] אם כן אין לו רפואה הנ"ל למכתו, ודפח"ח.

מה שיהו בחוסר כל - זה יהי רפואה למכתו

ובספר מתא דירושלים^ז (ירושלמי פרק ג דמועד קטן) הביא בשם אחיו הגאון מו"ה אברהם בעל המחבר ספר שו"ת בן יהודה^ח דהנה יש לדקדק בלשון דקאמר הגמרא אין לו הוי ליה למימר אין רפואה למכתו, ופירש משום דבאמת עיקר בזיון שמבזה העם הארץ לתלמיד חכם, משום שמתגאה על העושר שיש לו ומשום כן מתחצף נגד התלמיד חכם, ומה עושה הקדוש ברוך הוא? מורידו מנכסיו כאשר התפלל דוד (תהלים נט ט) הניעמו בחילך והורידים דעל ידי זה לארץ ירד - וזהו דקאמר הגמרא כל המבזה תלמיד חכם אין לו - דהיינו שאין לו, כלומר שיהיה בחוסר כל, זה הוא רפואה למכתו והבן ע"כ^ל.

מי שסובר שעניות הת"ח הוא גזירת המלך, וע"כ אינו בא לעזרתם, גם כשיחלה לא יירפא

ולענ"ד נראה, דהנה אמרו חז"ל (בבא קמא פה). ורפא ירפא (שמות כא יט), מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות.

רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כא, יט)

רפואה הבאה מה' אין בה צער, אבל ע"י אדם יש בה צער

בספר דבש לפי מהגאון חיד"א ז"ל כתב בשם רבינו מה"ר חיים וויטאל בדרשותיו כתב יד בפסוק ורפא ירפא, כי רפואה הבאה לאדם על ידי ה' איננה על ידי צער ולכן אין הפ"א דגושה אלא רפויה, אבל רפואה על ידי בשר ודם יש ברפואתה צער, לכן ורפא ירפא שני הפא"ן בדגש ע"כ^ד.

והוא ז"ל הקשה על זה, דהא כתיב מחצתי ואני ארפא (דברים לב לט) וכתיב כי הוא טרף וירפאנו (הושע ו א) [בפ"א דגושה] (ואני הקשיתי מהפסוק ישלח דברו וירפאם) וסיים - ויש ליישב.

והנה תמהתי מאוד שנעלם ממנו בעל הטורים (פרשת בשלח) בפסוק כי אני ה' רופאך, הפ"א רפויה - שרפואה בידי שמים בא בשופי ושבידי אדם בא בקושי, על כן ורפא בפרשת משפטים דגוש עכ"ל, ולמה הוצרך להביא כן בשם רבינו מה"ר חיים וויטאל?

ועיין בדבש לפי שפירש על פי הקדמה הנ"ל הפסוק (ירמיה יז יד) רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה, והוא כדבש לפי^י.

המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו

אמרו חכמינו ז"ל במסכת שבת (דף קט ב) כל המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו. וראיתי בספר חות יאיר חדש^י שכתב בשם הב"ח על פי מה דאיתא בילקוט שמעוני (דברים פרק ד ס' תתכד) אמר ר'

ז. דבש לפי (אות ריש ס' ח"י): ונבא להבין פ' רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה דאמרו בח"ס ס' ת"כ דהחובל לא מצי לומר לנחבל אני ארפאך דדמי עליה כאריא ארבא, ותו דאסיא דמגן מגן שו"א ו"ש רפאני ה' מדת רחמים. וליכא למימר אסיא דמגן מגן שו"א דאדרבא וארפא בלי צער משא"כ ע"י בשר ודם היא רפואה בדג"ש שהיא בצער. וגם אין לומר דמאי עלי כאריא ארבא ח"ו כי תהלתי אתה. ואפשר כי ס"ת ה' וארפא הושיעני ואושעה הוא אהיה. ורבינו האר"י ז"ל ציוה בחלום למהר"ו ז"ל שייכון רופא חולי עמו ישראל ר"ת גי' רפ"ח לברר רפ"ח ניצוצין ככתוב בספר חזיונות כ"י (והבאתיו לעיל אלת גא). ואפשר רפאני ה' וארפא גי' רפ"ח הושיעני ואושעה ר"ת גי' י"א רמז ל"א סמני הקטרת כידוע וכשיתבררו תבא הישועה וז"ש הושיעני ואושעה דכשיושלמו הביורין תבא הישועה ואז יושפע במ' הנקראת תהלה מחכמה שרומז ליו"ד וזהו תהלתי אתה בסוד החסד כמ"ש בזהר הק' ועוד כתבתי בפ' זה בקונטרס צוארי שלל בהפטרות בחקתי בס"ד. עכ"ל^ק.

ח. מהגאון רבי אלעזר קאליר אב"ד קעלן. מהדורה יחידה. פראג, תקנ"ב בהסכמת ה'נודע ביהודה', בעל ה'הפלאה' וה'בנין אריאל'.

ט. להג"ר משה ארי' ליב ליטש סג"ל ראזענבוים זצ"ל דיין בפרשבורג. בתקופת החתם סופר.

י. להג"ר אברהם בן יהודה ליטש-ראזענבוים זצ"ל מעיר פרעשבורג. נלב"ע תרל"ו.

וכתבו התוספות (שם) דהוה אמינא בחולי הבא בידו שמים כשמרפא נראה כסותר גזירת המלך, קמשמע לן דשרי עיי"ש.

והנה איתא במדרש (מובא בספר קול יעקב להמגיד מדובנא) מיום שחרב בית המקדש נגזר על תלמידי חכמים שילמדו מתוך צער מתוך דוחק ומתוך טירוף הדעת כדי שיתפללו על ביאת המשיח.

ואמנם מי שהיכולת בידו להסיר צערן ודחקן של תלמידי חכמים ולהחיות רוחם הנדכה והנשבר בודאי תבוא עליו ברכה, אך המבזה תלמידי חכמים, על כרחך סובר בדעתו המשובשת אחרי כי כן גזר עליהם שיחיו חיי צער ודוחק אין לסתור גזירת המלך, אם כן גם כשיחלה ויפול למשכב, לא יהיה רפואה למכתו דהא אסור לסתור גזירת המלך, והיינו שאמרו חז"ל כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו.

(אות ר - רפואה)

המבזה חבירו הוא רופא לנפשו, הנעלבים לגן עדן - והעולבים לגיהנום

מה שכתב שם עוד, ושמעתי דרך צחות: דהרופא הגדול לנפש הוא מי שמבזה חבירו וחבירו שותק ובוה מתקן הנעלב נפשו ומתכפרין לו עוונותיו, והנמצא דהעולב הוא טוב שברופאים רפואת הנפש, והוא לגיהנם ויורש חלק גיהנם מהנעלב, והנעלב שהוא מתרפא יורש חלק העולב בגן עדן, עכ"ל.^א עיין בספר זכות אבות (פרק ג' דאבות משנה טו) שמביא זה בשם הגאון ר' חיים מוואלאזין ע"ש - ובספר בנין יהושע על אבות דר' נתן (פרק ל"ו סוף ד"ה טוב שברופאין) כתב: ועוד נאמרו על טוב שברופאים פירושים רבים ידועים ומפורסמים, והקב"ה יצילנו מידם עכ"ל.

(אגדות הש"ס - מסכת קידושין - דף פב א)

אך אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא (שמות כא, כא)

המבקשים רק על ענייני גופם בימים הנוראים לא יהיה להם תקומה

[וכן הביא רבינו לפרש בפסוק] אך אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא (שמות כא, כא)

כתב החיד"א ז"ל דרך מוסר, שרומז על אותם המתפללים בראש השנה ויום הכיפורים, ומבקשים רק על ענייני גופם שיתן להם השם יתברך כסף וזהב הרבה מאוד.

וזה שכתוב אם בכל השנה לא יעסוק בתורה ובמצוות אך אם יום (יום הכיפורים) או יומיים (ב' ימים דראש השנה) יעמוד חי לפני ה' בתפלה ובתחנונים, לא יקום - לא יהיה לו תקומה על ידי זה, כי כספו הוא - שמניע אותו ומעוררו לכך, וכל מגמת פניו רק שיהיה לו כסף

טוב שברופאים לגיהנום - שאינו נושא ונותן עם רופאים אחרים

[קידושין פ"ב א] טוב שברופאים לגיהנם - עיין בפתח עינים להחיד"א ז"ל מה שכתב בזה בשם הרמב"ן ז"ל בתורת האדם ומה שכתב שם עוד: ואפשר לומר דהטוב שברופאים וסומך על דעתו ואינו נושא ונותן בחולי המסוכן עם רופאים אחרים - לגיהנם, כי אין לסמוך על דעתו בסכנת נפשות - תמהני שלא ראה שכן כתב המהרש"א ז"ל בחידושי אגדות לכאן.

מאורות הילקוט

יא. הערת ידידנו הרה"ג בעל בנין שלום שליט"א: כן האריך בזה בספה"ק נועם מגדים (פרשת אמור ד"ה א"י לנפש וגו') וזה לשונו הק': והרצון כי תקנה יש לו, ואפילו לא בדרך רחוקה וקשה בהרבות צום ובכי וסיגופין, רק קלה שבקלות, וכמו בריפוי הגוף יש רופא שמרפא על ידי סמים קשים ומורים הכבדים על החולה, ויש שירפא על פי סגולה בעשבים ודומיהם, והוא קל מאד על החולה, ככה יש גם כן במרפא הנפש, יש רפואות הכבדים וקשים והוא סיגופים ותעניות, ויש רפואה קלה והוא המעביר על מדותיו ושותק למחרפו מעבירין לו על כל פשעיו, (עיי' חובות הלבבות שער הכניעה פ"ו) אמנם האדם הזה שביזה אותו יצטרך לילך לגיהנם בזה שביזה חבירו, וזה מה שכתבו חז"ל (קדושין פב ע"א) טוב שברופאים לגיהנום הרופא הזה דהיינו האיש המחרף והמבזה חבירו נופל לגיהנום וזה טוב שברופאים לגיהנום עכ"ל, וכ"כ לפרש בספה"ק אור פני יהושע (להגה"ק מגלאנטא, פ' מצורע שבת הגדול). בספה"ק אבני זכרון (להרה"ק הרבי מלובלין זצוק"ל אות תי) הובא שאמר הרבי מלובלין זי"ע דחכם הדור שמרפא את האדם שלא ירד לגיהנום, הוא 'טוב שברופאים' ע"כ. הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע אמר מי הוא טוב שברופאים, זהו שמתבונן במטפל עם החולה וחושש 'מגיהנום' היינו שירא במעשיו שהוא לא יקבל ח"ו גיהנום, שמא לא עשה די עבור החולים, רופא כזה הוא נקרא טוב, והוסיף 'איך מיין אז עסי אז אמת'ע פשט' עכדה"ק.

רב וצורכי נשמתו - ואחריתו בל יזכור.^ב

(תנ"ך - פרשת משפטים - אך)

הטומאה מן הארץ עכ"ד קדשו.^א

(אותיות - סוף חלק ג' - ליקוטים שונים/שפתי נבונים)

חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע

צאן תחת השוה (שמות כא, לז)

אם שש מאות איש חטאו בעגל,
למה מתו שלשת אלפים?

מדרש פליאה (קהלת ז כח) אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי, הדא הוא דכתיב חמשה בקר ישלם תחת השור - ופירש הגר"א ז"ל מובא בילקוט סופר^א על ספר דברים (דף ח עמוד ב), דאיתא (במדרש רבה קהלת פרק ז) ואשה בכל אלה לא מצאתי, אלו נשי דור המדבר שהם לא היו במעשה העגל, נמצא כי פסוק אדם אחד מאלף מצאתי קאי על עובדי עגל שהם היו אחד מאלף, ואם כן מגיע לת"ר אלף, שש מאות אנשים שעבדו לעגל, ואם כן מדוע נפלו כשלשת אלפי איש.

ועל זה מתרץ המדרש הדא הוא דכתיב חמשה בקר ישלם תחת השור שהיו צריכין לשלם ה' פעמים כמוהם עבור חטא העגל שהיה שור, וה' פעמים שש מאות הרי ג' אלפים ע"כ דפח"ח.

שוב ראיתי במדרש רבה סדר משפטים (פרשה ל) ר' יהודא אומר אמרו ישראל להקב"ה הרבה דיני מצות יש כאן כי יגנוב איש שור או שיה לפי ששור גנבנו ועשינו עול לפיכך ה' בקר שלמנו תחתיו, שמתו תחתיו אבותינו במדבר ופירש ידי משה לפי שמתו ה' צדיקים במדבר אהרן משה נדב ואביהוא ומרים עיין שם^ב (ומובא בילקוט סופר פ' משפטים עיין שם)

(אגדות הש"ס - קונטרס מגדים חדשים - לפני מס' אבות)

ואשר לא צדה וגו' ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה. וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כא, כג)

פן ידמה בנפשו דגלות בעיר מקלט מכפר על המזיד, מעם המזבח ילמד שאינו מכפר רק על השוגג

כתב בעל הטורים ז"ל אשר ינוס שמה וסמך ליה וכי יזיד איש לומר שאף המזיד גולה שם ובית דין שולחין ולוקחין אותו משם (וכדאיתא במשנה פרק ב' דמכות וכן פסק הרמב"ם פרק ה מהלכות רוצח הלכה ז, עיין שם).

ואפשר לומר כוונת הפסוק וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה וידמה בנפשו דגלות בעיר מקלט מכפר גם על המזיד, לזה אמר, מעם מזבחי תלמוד שתקחנו למות, דכשם שהמזבח אינו מכפר רק על השוגג אבל לא על המזיד, כן גם הגלות בעיר מקלט אינו מכפר רק על השוגג אבל לא על המזיד, וא"ש.

סגולת האר"י ז"ל לבטל מחשבות זרות מרומז בפסוק

ובספר הק' עבודת ישראל להמגיד מקאזניץ זי"ע כתב: מכאן נוכל למצוא הרמז מה שכתב בסידור האר"י ז"ל כי הרמ"ק קיבל מפי אליהו ז"ל לבטל מחשבה זרה לומר פסוק אש תמיד תוקד על המזבח ע"ש ואפשר לפי זה לפירש פסוק זה, וכי יזיד איש היצר הרע על רעהו הוא היצר טוב שהם יחדיו בלבו של אדם, להרגו בערמה במחשבת ערמימות וכזובת, אז מעם מזבחי תקחנו למות. דהיינו דסגולה לומר הפסוק אש תמיד תוקד על המזבח כנ"ל ויעביר רוח

מאורות הילקוט

יב. ועיין בפניני המועדים - ט' באב ובין המצרים במדור תלת דפורעניותא בפסוק גם כי תרבו תפלה איני שומע ידיכם דמים מלא. יג. והוסיף על זה רבינו: ולכאורה [יש להקשות] היצה"ר הוא מלאך ולא איש? אך באמת מצינו כ"פ דגם מלאך נקרא בשם איש, כגון ויבאק איש עמו (בפ' וישלח) וכן וימצאהו איש (בפ' וישב) ורבים כאלה, עכ"ל.

יד. להגר"ר רבי אליעזר זוסמן - סופר זצ"ל, בעל ילקוט אליעזר, תלמיד הכתב סופר, והמהר"ם שיק - אב"ד פאקש, נלב"ע תרס"ג

טו. והעיר רבינו: אמנם בפירוש אמרי יושר שנדפס במדרש דפוס ווארשא כתב: ואני שמעתי הם היו שש מאות אלף וחטאו א' מאלף שנאמר אדם א' מאלף מצאתי בחטא עגל ואם כן חטאו שש מאות ולכן מתו ה' פעמים ו' מאות שהם ג' אלפים וכו' עכ"ל. הרי מה שכתב ילקוט סופר בשם הגר"א ז"ל כבר כתוב בפירוש אמרי יושר הנ"ל, ותמה אני על בעל ילקוט סופר ז"ל אחרי שכבר נגלה לו רז זה, מדוע כתב בפרשת משפטים פירוש ידי משה דכוונת המדרש על ה' צדיקים שמתו במדבר ולא כתב דכוונת המדרש על ה' פעמים שש מאות שהם ג' אלפים כנ"ל עכ"ל.

מות יומת והוא חייב מיתה בלא זה עכ"ל.

והנה כל ענין הכשפים הוא מערובי המדות כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין סו ב) למה נקראו כשפים שמכחישין פמליא של מעלה דהיינו שמערבין הכוחות פנימים בחיצונים כידוע, עד שנודע להם עניני עשבים ודוגמתם, ולכן אחרי ענין זה נכתב זוכה לאלהים יחרם, שאסור לנו לעשות כן ולזכוח לכה אחר מלבד ה' [ומסיים שם בעבודת ישראל: ואחר כך הזהיר הכתוב, פן יאמר האדם הואיל וכן הוא, אם כן יש לשנוא הגר כי הוא גם כן מתערובת וזר. ולכן צוה וגר לא תונה, כלומר שהוא הניצוץ הקודש אשר יצא משיבה לחירות ואתדבק במלכא קדישא עילאה] עכ"ל. (ומה שכתב שם "גדול אחד" ולא גילה לנו מי הוא, אני הולך רכיל מגלה סוד שהוא הגאון מו"ה יהודא לייב בן מרן הב"ח ז"ל כמובא בספר לוית חן על התורה פרשת משפטים בחלק אור יקרות).^{טז}

אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו (שמות כב, כב)

צעקה להקב"ה אפילו לאחר הגזר
דין יכול להעביר מעליו הרעה

בראש השנה (דף יח א) יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין. וכתב בספר דברי פני אריה^{טז} דלכן חייבה תורה מיתה את הרוצח, אף כי נגזר על הנרצח שימות - מכל מקום אם היה מתפלל וצועק אל ה' להעביר מעליו את רוע הגזירה, בודאי שהיה ה' שומע לו והיה מבטל הגזירה, והוה ליה כמי שלא נגמר דינו למיתה ובא אחר והרגו דנהרג עליו, דגזר דינו של השם יתברך דינו תמיד כקודם גמר דין, כיון דיפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

גזר דינו של הקב"ה אינו גמר דין

ופרשתי בזה הפסוק בפרשת משפטים, כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק

ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שמות כב, ז)

מי שאינו מסוגל ללמוד עכ"פ ישא ויתן באמונה

פירש בספר דברי שאול^{טז} על אגדות על פי מה שאמרו רז"ל ומובא ברמב"ן ז"ל (פרשת בשלה) שכל הנושא ונותן באמונה, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל התורה כולה.

והענין הוא דלאו כל אדם מסוגל ללמוד, ויש אשר אין להם לב לתורה, לכן צריך לו לישא וליתן באמונה ועל ידי זה יהיה לו התקרבות לה'.

וזה שכתוב ונקרב בעל הבית אל האלקים - בזה יש לו לבעל הבית התקרבות אל האלקים - אם לא שלח ידו במלאכת רעהו - דהיינו אם נשא ונתן באמונה, וק"ל.^{טז} (תנ"ך - פרשת משפטים - ונקרב)

מכשפה לא תחיה (שמות כב, ז)

למה כתיב מיתה לגבי מכשפה ולא גבי מכשף

ובילקוט הגרשוני לשו"ע יורה דעה (הוצאת נכדו רבי שמואל ישראל שטערן ז"ל, בארה"ק תשס"ה) סימן קמ"ז, באמצע תשובה ארוכה (לענין איסור שיתוף בכני נח ובישראל) כתב, וז"ל:

עיינ בספר עבודת ישראל להגה"ק המגיד מקאונץ זצ"ל בפרשת משפטים, שכתב על פי מה ששמע מאדם גדול אחד (ולקמן בציון אכתוב אי"ה מי הוא) שאמר שצוה הקב"ה על המכשפה ולא על המכשף, כי רוב מיני כשפים נמצאים יותר באשה שיש בה איזה אחיזה לקליפה כגון בימי טומאתה, אבל בזכר אין להם כל כך אחיזה, כי אם במי שמטמא עצמו ח"ו במשכב בהמה יוכל להיות מכשף, ואז ממילא חייב מיתה מחמת שוכב עם בהמה, ואין צריך להמיתו מחמת כישוף, ולזה נסמכו הפסוקים מכשפה לא תחיה וגו' [כל שוכב עם בהמה מות יומת] פירוש, ומה שלא הזהרתי על המכשף כי כל שוכב עם בהמה

טז. להגאון בעל שוואל ומשיב זצ"ל.

יז. שמעתי זה בשם הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצו"ל בעל לב אליהו.

יח. העירני לקטע זה ידידנו הרה"ג ר' יודא דוד זאב לעפקאוויטש שליט"א בעמ"ח ספר בחזק יד על עשר מכות.

יט. להג"ר פנחס לייב פריעדען זצ"ל מקאמארן - וויען תרי"ט

כאן גדולה דעה שנתנה בין שני אותיות כי אל דעות ה'. והמזוזה נכתבה על עור נבילה, וכתוב במזוזה שדי מלבר והוי"ה מלאו. ואם כן עור הנבילה ניתן בין שתי שמות הוי"ה ושדי, והוא [התלמיד חכם] אם היה בו דעת היה בין שתי שמות, ועתה שאין בו דעת, נבילה טובה הימנו שעור נבילה נתון בין שתי שמות, עכ"ל ודפח"ח.

הנפלים יקומו בתחיית המתים, מה שאין כן מי שאין בו דיעה

ולפענ"ד נראה על פי מה דאיתא בכתובות (דף קיא א) בפסוק (ישעיה כו ט) יחיו מתוך נבלתי יקומו^כ, ההוא הנפלים הוא דכתיב יעוין שם, נמצא לפי זה נפלים דהיינו נבילה גם כן חיים בתחית המתים, אבל מי שאין בו דיעה, הא אמרין כאן דאסור לרחם עליו, וממילא דאינו קם בתחית המתים שהוא רק על ידי רחמים גדולים של הקב"ה, וכמו שאומרים מחיה מתים ברחמים רבים, אם כן נבילה דהיינו נפל כנ"ל טובה הימנו, וא"ש ודו"ק.

מדבר שקר תרחק (שמות כג, ז)

אליהו בא לרחק השקר ולקרב האמת...

[עין המשנה עדיות פרק ח משנה ז] שאין אליהו בא כו' אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרב המרוחקין בזרוע - רגילין העולם לפרש בדרך רמז, דאותיות שקר הם מקורבין זה לזה, ואותיות אמת הם מרוחקין זה מזה, דאות א' בתחלת הא"ב ואות מ' באמצעו ואות ת' בסוף הא"ב, ואליהו בא לרחק השקר המקורב בזרוע, ולקרב האמת המרוחק בזרוע, ודו"ק^{כב}. (אגדות הש"ס - מסכת עדיות - פרק ח משנה א)

אלי שמע אשמע צעקתו, ופירש רש"י אם ענה תענה אותו סופו ליטול את שלך, למה - כי אם צעוק יצעק אלי וגו' אם תענה האלמנה והיתום אזי תקבל העונש הרע כרשעתך, ואם תאמר למה, הלא נגזר עליהם כן מהש"ת שיהיו מעונין ונרדפים, ואם כן שליחותא דרחמנא קא עבידנא? לזה אמר כי גזר דיני אין לו דין גמר דין, כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו, אם כן הוה ליה כקודם גמר דין ואין לך רשות להרע להם בשליחותו של מקום.

ויש לפרש בזה גם הפסוק (ישעיה א) וּבְפֶרְשְׁכֶם פְּפִיכֶם אֵעָלִים עֵינֵי מַכֶּם גַּם כִּי תִרְבוּ תַּפְלָה אֵינִי שׁוֹמֵעַ, ידיכם דמים מלא: ופירש רש"י דמים - רציחה, דהרוצח מתרץ עצמו דנגזר כן על הרוצח, דלולא זה לא היה יכול לו, ואם כן בעל כרחך סובר שה' אינו שומע תפלה להעביר רוע הגזירה, אם כן כמדתו ימדוד לו ה' לבלתי שמוע.

(אותיות - אות ג' - גזר דין)

ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אותו (שמות כב, ל)

מזוזה שהוא עור נבילה ניתנה בין ב' שמות בחוץ ובפנים, והת"ח שאין בו דעה גרוע מן הבהמה

גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר כי אל דעות ה', וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו וכו' (ברכות לג א).

מצינו לרבותינו ז"ל (ויקרא רבה סוף פ"א) שאמרו כל תלמיד חכם שאין בו דעה נבילה טובה הימנו. ועיין שם בפירוש נבחר מפנינים שהביא עליו ב' פירושים. ובספר דבש לפי מהגאון חיד"א ז"ל באות "דעת" הביא מה שפירשו הראשונים כמה שאמרו חז"ל

כ. שדי מבחוץ והוי"ה מבפנים.

כא. יחיו מתוך נבלתי יקומו. הקיצו ורננו שְׁכֵנִי עֶפְר וכו'.

כב. והעירני ידידי הרה"ג ר' יהושע אשר ווייסבלום שליט"א אבד סערצין שד"ז איתא בהקדמתו של הגה"ק בעל אמרי יוסף מספינקא זצ"ל לספר ליקוטי התורה והש"ס להה"ק מהר"א מזידיטשוב בשם הגה"ק ר' הירש לייב מאלקא זצ"ל (בד"ה ונחזור לענין כי אשר בהתגלות האמת תהי' הגאולה) עיי"ש.

כג. ורעיון נפלא על דרך זה איתא בשם החתם סופר רמז (ויקהל דף קנב: ד"ה לא תבערו) לא תבערו א"ש בכל מושבותיכם ביום השבת, סופי תיבות שלו הוא אמ"ת שלום, והנה אותיות שלו"ם מפסיקות בין אותיות אמ"ת, כי לא - ביום השבת סופי תיבות אמ"ת, תבערו א"ש בכל מושבותיכם סופי תיבות שלו"ם, והוא מפסיק בין לא לבין יום השבת, לומר שמוות לשנות האמת מפני דרכי השלום [היינו שמוות לרחק האמת כדי לקרב השלום] ע"כ.

ובכל אשר אמרתי אליכם

תשמרו (שמות כג יג)

הכח והעוז הצפון והטמון בהלאוין שבתורה אין לשום חוק ונימוס רק לחוקי האלהים ותורותיו

...והואיל ואתו פסוקים הללו לידן ארשום מה ששמעתי בזה בשם הגאון החריף מה' שאול עהרענפעלד^ז ז"ל שהי' אבדק"ק סיקס יע"א, דהנה ידוע שהמצות עשה והלא תעשה של התורה הק' הם בעצמם משמרים את האדם לבלתי יחטא, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות מזוזה, דמצות ה' הן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא עיין שם. וזה ההבדל בין חוקי העמים ובין חוקי ה' ית"ש, דבכל חוקי העמים המצות לא תעשה שבהם אינם במשמע רק דבר אחד דהיינו שלא יעשה האדם את הדבר הזה, אבל אין בהם כח ועוז לשמור האדם לבל יעשהו.

לא כן חוקי השי"ת, הם משתמעין לתרי אפי, למשל לא תרצח ולא תגנוב, יש במשמעם כפשוטם, (דוא זאלסט ניכט מארדען, דוא זאלסט ניכט שטעהלען) אבל יש גם משמעות השני (דוא ווירסט ניכט מארדען, דוא ווירסט ניכט שטעהלען) וזה הכח והעוז הצפון והטמון בהלאוין שבתורה אין לשום חוק ונימוס רק לחוקי האלהים ותורותיו, ועל ענין זה ירמוז הכתוב בפרשת משפטים, ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, ר"ל ובכל המצות עשה והלא תעשה אשר אמרתי אליכם תהיו נשמרים דהיינו שהם עצמם ישמרו אתכם לבלתי תחטאו, ושם אלהים אחרים לא תזכירו, ר"ל לא תזכירו, וגם באמת, לא ישמע על פיך, כי הלאו דלא תזכירו עצמו ישמור אתכם ובודאי לא ישמע על פיך, וא"ש ודו"ק.

ב' משמעות - אזהרה שלא לעשות - והבטחה שהלאוין בעצמם משמרים האדם לבלתי לחטוא

וזה שאמר הכתוב (תהלים סב יב) אחת דבר אלהים, ר"ל לא תעשה כן. וכן, שתים זו שמעתי, ר"ל שתי משמעות הבנתי בהם, דהיינו אזהרה שלא לעשות,

וגם הבטחה שבאמת לא תעשה כן וכן, כי עוז לאלהים, ר"ל כי עוז וכח זה אין לשום מחוקק דת רק לאלהים ית"ש, וכיון שכן הוא שהלאוין בעצמם משמרים האדם לבלתי יחטא, אם כן למה ישלם ה' שכר למקיימי התורה, לזה אמר, כי באמת ולך ה' החסד, זהו רק מחסדי ה' לפנים משורת הדין, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, עכ"ד, ודפח"ח ש"י.

(אגדות הש"ס - חלק א - קונטרס עונג שבת סעיף יד)

כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד, ז)

ההשתעבדות למי שראוי, הוא החירות הגמור וק"י לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה

ונשמע ג' במסורה, מובא בבעל הטורים (פרשת תצוה) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד, ז), והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' (שמות כח, לה), ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן (אסתר א, כ).

נראה לענ"ד על פי מה שכתב בספר נטע שורק^י בפרשת וארא (וביתר ביאור בפרשת אמור) מענין מדה החפשית [היינו הרצון להיות בלתי משועבד לזולתו] הנוטע בלב כל יציר מאדם עד בהמה ועד עוף השמים, אם כי מדה נמונה היא, בכל זאת על האדם לרסן את רוח החפשית אשר בקרבו, לבלתי תפרוץ ותעבור גדותיה, כי יש בני אדם שהגיעו במדה זו אפשר נפרצה אצלם, עד שפרקו מעליהם גם עול מלכות שמים וימאסו במצות וחוקי ה' כי לא יאבו להשתעבד לזולתו, וזה רעיון שוא, כמו שכתב כבר בעל העקידה ז"ל ההשתעבדות הוא למי שראוי, הוא החירות הגמור^כ, כמו במי שיש לו התמנות ועבדות אצל המלך, כל אשר יגדל התמנותו כן תגדל שררות וחפשית שלו, וחופשה ניתן לו מאת המלך ולא עבודת משא, ועל אחת כמה וכמה אם ישתעבד אדם למלך מלכי המלכים הקב"ה, ישיג החירות

מאורות הילקוט

כד. בן הג"ר דוד צבי זצ"ל חתן החתם סופר. ואחיו של החתן סופר זצ"ל. נדפס ממנו ב"כ ספר גבעת שאול על סוגיות הש"ס בשנת תשע"ג. נלב"ע תרס"ה.

כה. להגה"ק רבי שרגא צבי טענענבוים זצ"ל אבד"ק מעזא-טשאטה. נלב"ע תרנ"ז.

כו. יבאר שהשתעבד וההכנע למי שיהיו לו האדנות הוא עצם החפשיות (עקידת יצחק צח, א) ועיין שם ביאור הדברים.

להשתעבד הוא החירות הגמור והחפשית האמיתי.

וזה כוונת המסורה, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ואם תאמר מה הועלנו שיצאנו מבית עבדים מהיות עבדי פרעה, וקבלנו עלינו עול מלכותו יתברך להיות עבדי ה', מה נפקא מינה? הלא הלא מעיקרא עבדי ואכתי עבדי אנן.

לזה אמר לא כן כי ההשתעבדות לה' לא עבדות, אלא שררה וגדולה תתקשב, וראיה לזה ממה שכתוב, והיה על אהרן לשרת, שאהרן ילבש הבגדים להיות עבד ומשרת נאמן לאלקיו, ואף שהיה משרת לא ירד ממעלתו בזה, כי אדרבה עוד הונף והורם בזה למעלה גבוהה יותר, כי על ידי זה זכה, ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה', שהשי"ת שמע קול תפלתו בכל עת בואו אל הקודש לפני ה', וכל אשר יאמר ינתן לו מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה, היש לך גדולה וחפשית יותר מזה.

לעיתיד לבוא נזכה לחירות הגמור והחפשי האמיתי

וכמו שזכה אהרן על ידי ההשתעבדות לה' לעלות למדרגה רמה וגבוהה כזאת, נזכה גם אנו, ולכן ונשמע פתגם המלך, מלך מלכי המלכים הקב"ה, אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא (פירש באבן עזרא [אסתר א, כ] שאף על פי כי רבה היא, כמו ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא, עיין בו) כלומר אף על פי כי רבה וגדולה מאוד גזירתו ית' עלינו וחוב גדול קבלנו על עצמינו לשמור התרי"ג מצוות ונכנסנו במוסרות עול גדול, והרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים להקב"ה, בכל זאת לא לעבדות יחשב לנו כי אם נהפך הוא, שההשתעבדות להקב"ה היא החירות הגמור, וכך נאה לנו להשתעבד למי שבידו לגדל ולחזק לכל, שהרי אתה רואה שגם בהתנהגות העולם כן הוא, וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן, והמה משועבדים להן, ובכל זה לא לעבדות יחשב להם ההשתעבדות, כי אם אדרבה יבואו על ידי זה לגדולה ושררות בבית בעליהן, על אחת כמה וכמה יהיה לנו החירות הגמור והחפשית האמיתי, אמן כן יהי רצון, וא"ש ודו"ק.

(תנ"ך - פרשת משפטים - כל אשר דבר)

הגמור והגדולה והממשלה על כל, כמאמר הכתוב (תהלים ח, ז), כי הצדיקים העושים רצונו של מקום, כל הבריאיה וכל הטבע משועבדת ונוכעת לרצונם כענין [מה שצוה יהושע לשמש ולירח] (יהושע י, יב) שמש בגבעון דום [וירח באילון] וכנהנה הרבה, וכמאמר התנא (אבות ו, א) רבי מאיר כל העוסק בתורה לשמה [זוכה לדברים הרבה] וכו' ונותנת לו מלכות וממשלה.

כשאנחנו כורעים לפני ה' ונכנעים לפניו, זה לא ירידה והשתעבדות אלא עלייה וחפשית הוא לנו

ובזה פירש הגאון ר' וואלף טענענבוים¹ ז"ל פסוק תהלים (כ, ט) המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד, כלומר, הערלים הללו עובדי הבעלים הנה בעבודתם אותם ויכנעו לפניהם, לא לבד שלא ישיגו בזה גדולה שררות ואדנות, כי אם נהפוך הוא, אם המה כרעו לפניהם הנה ירודים עוד יותר והוא אצלם כנפילה, כי נפילה הוא יותר מכריעה, כריעה הוא על ברכים ונפילה הוא על הארץ, כי כריעתם לפני הבעל יחשב כאלו נפלו, וההשתעבדות הכנעתם עוד גדולה ועמוקה מאשר הוא באמנה, אבל אנחנו קמנו ונתעודד פירוש, ואנחנו כאשר אנו כורעים לפני ה' ונכנעים לפניו, זה לא ירידה והשתעבדות [נחשבת] לנו, אבל עוד בזה הכריעה אנחנו קמנו ונתעודד, ועלייה וחפשית הוא לנו בהכנע אותנו לפני למלך מלכי המלכים הקב"ה, ודפח"ח.

עוד ראיה לזה מהתנהגות האשה עם בעלה

והנה עוד יש מופת חותך על אמיתית החקירה הזאת, מהתנהגות האשה עם בעלה, כי כאשר האשה תשתעבד לבעלה ותשרת לפניו ותעשה כל רצונו, אז לא כמשרתת וכשפחה תחשב, כי אם בעלה ירימנה ויכבדה וישם כתר מלכות בראשה להיות שוררת בביתו, וכל אשר תאמר ינתן לה מאת בעלה עד חצי רכושו ותעש, אבל אם תחשוב בלבה כמוהו כמוני ומה לי להיות שפחתו ומשרתת שלו, אפרוק מעלי עולו הקשה, הלא אז יתהפך כבודה לקלון ויקפוץ עליה בעלה וכתב לה ספר כריתות ושלחה מביתו, הרי גם זה בא ללמד כי ההשתעבדות למי שראוי

צורתא דשמעתתא

אחרי רבים להטות (שמות כג, ב)

כיון דרוב עולם עובדי עבודה זרה הן,
למה אין אנו הולכין אחר הרוב

לחד מן חברייא, שלמא רבה מן שמיא, קבלתי מכתבך
והנני נותן לך תודה על כי שמחתני בפעליך ובמעשה
ידיך, ואשיב לך על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון:

ואשר חקרת ודרשת היטב בדרך דרוש על שאלת
האי מינא כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות וכיון
דרוב עולם עובדי עבודה זרה הן, למה לא תלכו גם
אתם אחר הרוב? ואמרת דישאל חכימי טפי מכל
האומות, והיכא דהמיעוט מחדדי טפי לא אזלינן בתר
רוב (וולת בפלוגתא דבית שמאי ובית הלל משום דיצתה בת
קול הלכה כבית הלל כמבואר בתוספות חולין דף מד א ד"ה ור'
יהושע ע"ש) ופירשת בזה הפסוק (דברים ד' ו) **ושמרתם
ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים
אשר ישמעון את החוקים האלה**, ותיקשו להו אמאי
לא ילכו אחר הרוב לעשות כמעשה האומות שהם
הרוב, ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, דעל
ידי שהם חכמים ונבונים זה עושה אותם לגוי גדול
ורב, וכבר שמעתי פירוש זה וכמדומה לי שכתב כן
כן בספר נחל קדומים על התורה להגאון חיד"א זצ"ל.
גם ראיתי בספר ארץ חמדה להגאון המלבי"ם ז"ל
שכתב לבאר בזה הגמרא (סנהדרין קב ב) דאמר לו רב
אשי למנשה ומאחר דחכימתו כולי האי מאי טעמא
קא פלחיתו לעבודה זרה, ר"ל הא בחריפי טפי לא
שייך אחרי רבים למיזל בתר רוב שהן עובדי עבודה
זרה, והבן.

(ועיין עוד בספר דבש לפי" מערכת הר"ש אות "רוב" שהביא
בזה עשרה טעמים דלא שייך בזה למיזל בתר רוב, עיי"ש וינעם
לך).

ומחזורתא^כ מה שכתב בזה בספר תורת משה על
התורה מאת הגאון בעל חתם סופר זצ"ל בפרשת
משפטים בפסוק **לנטות אחרי רבים להטות**, יש

לפרש על פי מה ששאל אחד מהאומות העולם
כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות ורוב עובדי עבודה
זרה המה ואתם חייבים לילך אחריהם, אלא דדין זה
הוא בדבר שיש סברות וצדדים וטעמים לכאן ולכאן,
בזה אזלינן בתר רוב, אבל בדבר ברור לנו אפילו אלפי
אלפים אומרים נגד הברור וידוע לנו אין שומעין להם,
ואנו יודעין שה' אלקינו הוא אלקים אמת ותורתו
אמת על פי מה שבעינינו ראינו וקבלנו בסיני אז אין
שייך לילך בתר רוב, וזה שאמר לנטות בדבר שיש
נטיה וצדדים לכאן ולכאן אז אחרי רבים להטות
מהשאין כן בדבר ברור, עכ"ל.

(ודוגמא לזה מה שכתבו הפוסקים דיכול לטעון ברי לי נגד הרוב,
ודו"ק).

ואני אמרתי על פי זה בעוזה"ת דרוש נכבד בפסוק
(ריש קדושים) **איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי
תשמורו אני ה'**, ונראה לי לפרש הסמיכות דשבת אצל
מורא אב ואם, דהנה ראיתי בספר זכרון אפרים (להרב
המאוה"ג מ"ה פישל סופר זצ"ל משארדואר יע"א) שכתב
בפרשת ויצא בשם כתב יד יישן בפסוק (בראשית לא
ל) **ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספת לבית אביך למה
גנבת את אלהי, שכך אמר אותו רשע: הלך הלכת כי
נכספת לקיים מצות כיבוד אב ואם - ודלמא לאו אביו
הוא? אלא דאזלינן בתר רובא אם כן למה גנבת את
אלהי, וכמו ששאל האי מינא דאם ניזל בתר רובא,
הא רוב עולם עובדי עבודה זרה הן.**

והנה רוב עולם שומרים שבת ביום א' וישראל
שומרים שבת קודש ביום ז', ואם אזלינן בתר רובא,
סלקא דעתך אמינא דגם ישראל ישמרו שבת ביום
א', אבל כיון שה' אמר לשבות ביום השביעי, ודאי
אלקינו אמת ותורתו אמת, ובדבר ברור לא שייך
למיזל בתר רוב, וזה שנאמר **איש אמו ואביו תיראו**,
וקשה דלמא לאו אבואה הוא, וצריך לומר דאזלינן בתר
רוב, ואם כן סלקא דעתך אמינא לשמור גם שבת כמו

רובו ככולו, או ברוב צבור וכי כל הצבור הוא כולו מפני גזירת הכתוב? הלא אין כאן קהל יותר ואמרין רוב הקהל ככולו, אבל בשיעור מה כולו שייך לומר על כזית איסור או כותבות ביום כפורים, דילמא שני זיתים או שני כותבות וכדומה הם כולו אלא שהוא כל השיעור שנתנה בו התורה, ואם אתה אומר שרוב זית הוא כזית, אם כן יהיה השיעור רוב זית ויהיה זה כולו ואיך שייך בזה רובו ככולו, וכן במקוה מה כולו הוא מ' סאה, דילמא שמונים ודילמא עשרים אלא שזהו שיעור מקוה שנתנה תורה, ואם אתה אומר שדי בכ"א סאה, אם כן יהיה כ"א סאה שיעור מקוה, ויהיה זה כולו, ואיך תאמר רובו ככולו הלא אין כאן כולו יותר, מה שאין כן בסימנים וקהל גם אם אתה אומר לענין הדין רובו ככולו, מכל מקום כולו נשאר כולו כאשר הוא כולו, עכ"ל הזהב.

ומעתה מיושב גם קושיית הגאון מוה"ר חיות זצ"ל דבסנהדרין גם כן מה כולו שייך לומר על שבעים ואחד סנהדרין, דילמא שמונים או תשעים וכדומה הם כולו, אלא שהוא כל המספר שנתנה בו תורה, ואם אתה אומר שרוב ע"א הוא ככל ע"א, אם כן יהיה סנהדרין רוב ע"א, ויהיה זה כולו - איך שייך בזה רובו ככולו, הלא אין כאן כולו יותר. והתינוח בסנהדרין דמספר ע"א אינו כולו באמת, רק מפני שכן אמרה תורה שזהו כולו, שפיר לא שייך לומר רובו ככולו, אבל ברוב דיעות הפוסקים דשם כשכולן מסכימים לדיעה אחת הוא כולו באמת כמו כל הקהל וכל הסימן, אם כן גם כשאין כאן אלא רוב הפוסקים אמרין רובו ככולו ולא שייך בזה כל קבוע כמחצה על מחצה, וא"ש ודו"ק^ל.

(חלק א - מכתבים - סימן א-ב)

רוב העולם, לזה אמר ואת שבתותי תשמורו, לשמור שבת ביום ז', כי בזה לא שייך למיזל בתר רוב, כי הלא אני ה' האומר זה, אם כן דבר ברור הוא ובדבר ברור שהוא כן לא שייך למיזל בתר רוב כנ"ל...

בענין מתי אמרין רובו ככולו

...אך יען שרצונך לשמוע דבר חידוד, אמרתי לכתוב לך מה שהעליתי ליישב קושיא הנ"ל בדרך הפלפול, והוא על פי מה דאיתא בנזיר (מב א) ואת אומרת רובו ככולו מדאורייתא, והקשה שם בהגהות הגאון מהו צבי הירש חיות זצ"ל, אם כן למה לי דכתב רחמנא בסנהדרין אחרי רבים להטות תיפוק ליה משום רובו ככולו, עיין שם מה שכתב בזה.

ובתשובה אחת שכתבתי א' דברים תרמ"ד לפ"ק לידידי הרב הה"ג מו"ה יוסף ליב סופר נר"ו אבדק"ק דערעטשקע^ל כתבתי ליישב קושיא זו על פי דברי אדמו"ח הגאון מו"ה עמרם^א (שליט"א) (המובא בספר המקנה לידידי נפשי הגאון מפאקש שליט"א חלק ג' כלל דבר שיש לו מתירין פרט ט"ו) שאמר ליישב קושיית רבינו הגאון מהרש"ק [רבי שלמה קלוגר] מבראד זצ"ל בסוכה (ה ב) דפריך אהא דאמר רב שיעורין הלכה למשה מסיני, והא שיעורין דאורייתא נינהו דכתיב ארץ חטה ושעורה וכו' והקשה הנ"ל הא אי לאו הלכה למשה מסיני הוה אמינא בשיעורין רובו ככולו, לכך אצטריך הלכה למשה מסיני דלא אמרין בשיעורין רובו ככולו (ועיין בתשובות חתם סופר או"ח סי' ק"מ).

ואדמו"ח הגאון שליט"א כתב דלא אמרין רובו ככולו אלא למשל לענין שחיטת רוב סימנים דאם שוחט כל הסימן אין הסימן בגדר כולו מפני שהתורה אמרה שזהו כל הסימן רק יען שזהו כולו באמת, אז אמרין

מאורות הילקוט

ל. בן הגאון רבי אליעזר זוסמן סופר אב"ד פאקש, בעל ילקוט אליעזר וספר המקנה. תלמיד בעל שבט סופר, ורבי משה הלוי פולק אב"ד בוניהאד בעל וידבר משה. נודע בחיבוריו: 'ליקוטי סופר' על המצוות ב' חלקים, ו'ילקוט סופר' על התורה ה' חלקים. נלב"ע תרע"ח לא. הג"ר עמרם בלום זצ"ל, אבד"ק אויפאלו, מגדולי גאוני ומשיבי הלכה בדורו, בעל שו"ת בית שערים. נלב"ע תרס"ו. לב. ועיין עוד מה שהבאנו מה שכתב רבינו בענין זה בפניני התורה - שמות בפסוק וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ (שמות א, יב), ובפניני המועדים - פורים; מגילת אסתר בפסוק ישנו עם אחד מפוזר ומפוזר בין העמים (אסתר ג, ח).

פרשת תרומה

העני נהנה והחיה את נפשו.

וזה שכתוב כל השקפה לרעה חוץ וכו' שיש בה מתנת עניים ודו"ק, וכל זה בנותן צדקה לעני, אבל אם ה' שואל מאתנו צדקה בוודאי צריך שיהיה לשם שמים, דאצלו ית' לא שייך לומר דמכל מקום הרי נהנה ממנו, וז"ה שכתוב ויקחו לי תרומה, כיון שהלקיחה לי הוא, אם כן צריך שיהיה לי לשמי, וא"ש.

(תנ"ך - פרשת תרומה - ויקחו)

ויקחו לי תרומה (שמות כה, ב)

ענין הסמיכות סוף הפרשה לתחילתה

תימה מה כתיב למעלה (שמות כד, יח) ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה - ענין הסמיכות, עיין בעל הטורים ז"ל והוא דרך רחוקה, דהך תרומה אינה תרומה שניתנה לכהן - ועיין באבן עזרא ז"ל.

ונראה לי כוונתו לפרש הסמיכות דבהיות משה בהר מ' יום היה חי בלא אכילה ושתיה בדרך נס ופלא גדול, ובאמת רצון השי"ת שיתנהג העולם בדרך הטבע ולמעט בניסא עדין, לכן צוה השי"ת ויקחו לי תרומה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ושם אדבר עם משה, ולא יצטרך לעלות אל ההר ולהיות בדרך נס ופלא, וא"ש.

ויקחו לי תרומה (שמות כה, ב)

אע"פ שבצדקה אפי' לא כיון לשם שמים מ"מ יצא, אבל בתרומת ה' בעי לשמה

ויקחו לי תרומה פירש רש"י - לי לשמי, שמעתי הכוונה דהנה כתב [בספר] אהבת ציון (דרושי) שכל מצות ה' אם אינו עושה לשם שמים אין בו ממש ואינו עושה כלום, אבל בנתנית צדקה אף שאינו עושה לשם שמים אפילו הכי יש תועלת ופעולה בעשייתו דהא העני נהנה ממנו, ואין חילוק להעני אם מקבל אותה צדקה לשמה או לא, ולכך [קיימא לן] (ראש השנה ד א) האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני (ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא) - הרי זה צדיק גמור, עיין שם.

ובספר מעגלי צדק פירש בזה מאמר חז"ל כל השקפה [שבמקרא] לרעה חוץ מהשקפה ממעון קדש (דברים כו טו) שיש בה מתנות עניים, דבכל מצות אם נשקיף בטוב בקרב איש ולב עמוק בוודאי המצא ימצא איזה פני' ומחשבה שלא לשם שמים, וכמו שפירשו ז"ל בפסוק (קהל ז, כ) כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, כלומר אפילו בעשיית הטוב גם כן אי אפשר שלא יחטא, אבל במתנות עניים יהיה מחשבתו מה שיהיה, מכל מקום

א. להג"ר יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל אב"ד פראג, מגדולי פוסקי הדורות. בעל שו"ת נודע ביהודה, צל"ח, דגול מרבבה, דורש לציון. נלב"ע תקנ"ג.

ב. להרה"ק רבי מנחם מנדל פאנעטע זצ"ל מדענעש בן רבי יחזקאל זצ"ל בעל מראה יחזקאל, ותלמיד החתם סופר והישמח משה זצ"ל, נלב"ע תרמ"ה

ג. ברש"י (בראשית יח, טז): שגדול כח מתנות עניים שהופך מידת רוגז לרחמים. ובמדרש רבה (שמות מא, א): אמר ר' אלכסנדר: גדול כוחם של מוציא מעשרות שהן הופכים את הקללה לברכה. אתה מוצא, כל מקום שכתוב בתורה: השקיפה לשון צער הוא, כמו שאתה אומר: "וישקף ה' אל מחנה מצרים" ... ויהם את מחנה מצרים" (שמות יד כד) וכן בסדום, שנאמר: ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם (בראשית יח טז) חוץ מזו. אמר רבי אלכסנדר: גדול כחן של מוציא מעשרות שהם הופכים דבר אריזה לברכה, שנאמר: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל.

ד. וז"ל: סמך לילה לויקחו לי תרומה רמז זמן אכילת תרומה בלילה כדתן משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן שהיא צאת הכוכבים. ה. וז"ל: מלת ויקחו לי. כגזרת סורה אלי. שיסור הנקרא ממקומו ויקרב אליו. וככה שיקח מאתו ויתן לי. וככתוב קחי נא לי מעט מים.

ו. והעיר לי הגאון ר' נחום מאיר גערמאן שליט"א למה שכתב בגליון אלף המגן כפ' כי תשא תשפ"ב: בענין הנהגה מזוי השכינה אינו צריך אכילה. ובתנ"ך ציין לדברי השבות יעקב (ח"א יו"ד סימן צ"א) ע"פ דברי רבי סעדי' גאון באמונות ודעות שהקב"ה עשה שיהי' הטבע של הנביאים שצריכים לאכילה ושתיה, למען לא ידמו ההמון שהם כמלאכים ואין מהם ראי' להאנשים ולא יקבלו מוסר מהם. ועפ"י